

تحلیل علل پایابی کانون‌های اسکان غیررسمی در پیرامون کلانشهر شیراز

www.jpusd.ir

صدیقه کرمی نسب^{۱*}، حسین رضا شهبازی^۲، محمدرضا سلیمی سبحان^۳

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

^۲ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور.

^۳ استادیار و عضو هیئت‌علمی پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا، تهران، ایران.

* e-mail: sedighekaramiz9@yahoo.com

پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۰۲/۳۰

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۲/۲۲

چکیده

در کشور ایران جریان سریع شهرنشینی، طی چند دهه‌ی اخیر اسکان غیررسمی را به دنبال داشته است. این پدیده در حال رشد، مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، کالبدی و زیست‌محیطی فراوانی را در اغلب شهرها به‌ویژه نواحی پیرامون کلانشهرهای تهران، مشهد، شیراز پدیدار ساخته و به‌شدت رشد و گسترش یافته است؛ به‌گونه‌ای که در حال حاضر بیش از ۱/۴ جمعیت شهری کشور در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند، و می‌توان گفت که پهنه‌های اسکان غیررسمی در کلانشهرها فراتر از حریم شهر بوده و در نواحی روستایی پیرامونی کلانشهرها نیز کشیده شده است. هدف از این پژوهش تحلیلی بر اسکان غیررسمی در روستای کیان‌آباد از دهستان قره‌باغ از توابع بخش مرکزی شهرستان شیراز بوده است. این پژوهش، بر مبنای هدف از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی - تحلیلی است. برای گردآوری اطلاعات، از تلفیق روش‌های اسنادی و میدانی استفاده شده و بر اساس آن با توجه به حجم جامعه آماری روستای کیان‌آباد (۱۳۸۹ خانوار) و برای تعیین حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۰۰ نفر (سرپرست خانوار) از روستای مورد پرسشگری قرار گرفت. پس از تکمیل شدن پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS کدگذاری پرسشنامه اطلاعات آماری استخراج گردید و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. یافته‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین عامل شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی در روستای کیان‌آباد شیراز، عامل مهاجرت (پایین بودن درآمد و تأمین مسکن ارزان) است. از آنجاکه با توجه به نظریات و دیدگاه‌هایی که مطرح شده بود با توجه به ساکن شدن مهاجران در این روستا یعنی سرزمین مقصد نیز نیازمند برنامه‌ریزی بهینه و مناسب است. برای حل آن در سرزمین مقصد نیز راهکارهای متعددی ارائه شده است که مواردی مانند ایجاد و گسترش امکانات زیربنایی و خدمات عمومی، مدیریت مناسب زمین و مسکن، امنیت تصرف، گسترش چتر حمایتی، سامان‌دهی بخش غیررسمی و... را دربرمی‌گیرد.

واژه‌های کلیدی: اسکان غیررسمی، روستا، پیرامون، کلانشهر، شیراز، کیان‌آباد.

مهاجرت همواره یکی از عوامل رشد و پویایی بشر در زمان‌های مختلف بوده است، همان‌گونه که نژاد آریایی با مهاجرت به سوی سرزمین ایران، توانست تمدن عظیم ایران را بنا نهد. در دنیای امروز مهاجرت‌ها ابعاد خاصی به خود می‌گیرد و آنچه در مورد اسکان غیررسمی حائز اهمیت است، مهاجرت بر اثر فقر است. واقعیت آن است که مهاجران فقیر از مهارت‌های مورد نیاز جامعه شهری بی‌بهره‌اند، میزان سواد پایینی دارند، منابع مالی زیادی را در اختیار ندارند و به همین علت جذب بخش غیررسمی شهرها در اشتغال و سکونت می‌شوند. این در حالی است که آن‌ها نیامده‌اند تا در بدترین قسمت‌های سکونتی و اشتغال شهر جذب شوند، بلکه به امید ترقی و پیشرفت به این عرصه وارد شده‌اند (صابری، ۱۳۸۹: ۹).

اسکان غیررسمی به شیوه‌های گوناگون بسته به برنامه‌ریزی و چارچوب قانونی کشوری که در آن وجود دارد، از بین رفته است. برای اهداف این بحث، سکونتگاه‌های غیررسمی به عنوان ساختمان‌های مسکونی ساخته شده در مناطق "برنامه‌ریزی" و "غیر برنامه‌ریزی" که به تصویب رسمی برنامه‌ریزی نشده، تعریف شده است. آن‌ها بیشتر توسط کیفیت پایین خانه‌ها و فقدان زیرساخت‌های نامناسب و خدمات اجتماعی مشخص می‌شوند. اسکان غیررسمی هم عنوان یک مسئله و پاسخ نیازهای مسکن به سرعت در شهرهای رو به رشد بسیاری از کشورهای در حال توسعه به رسمیت شناخته شده است (Haji Ail & Sulaiman, 2006: 2). اسکان غیررسمی، ناظر بر محل اسکان بخشی از جمعیت شهری در جهان سوم است که خارج از بازار رسمی زمین و مسکن و بر پایه قواعد و قول و قرارهای خاص خود، به دست خود ساکنان این‌گونه مکان‌ها، ساخته شده است (ریاحی و عزیزی، ۱۳۸۸: ۲).

بعد از انقلاب صنعتی در اروپا، اسکان غیررسمی با زیاد جمعیت نواحی شهری در نتیجه حرکت جمعیت از روستا به شهر، و سبک زندگی روستا شهری گسترش پیدا کرد (حکیمی و همکاران، ۲۰۱۲: ۵۵). بر اساس گزارش سازمان ملل متحد، حاشیه‌نشینی و آلونک چالش اصلی هزاره سوم معرفی شده است. به طوری که در جهان از

هر ۶ نفر، یک نفر در سکونتگاه غیررسمی زندگی می‌کند و بدون عمل مشترک دولت و مشارکت ساکنان، جمعیت یک میلیاردری زاغه‌ها به دو میلیارد در سال ۲۰۲۰ خواهد رسید. این اوضاع به ویژه در کشورهای توسعه نیافته تر بارزتر است (عمیدی، ۱۳۹۱: ۲). بر اساس بررسی‌های انجام شده ۴۳ درصد جمعیت شهرنشین کشورهای در حال توسعه و ۸۷ درصد از جمعیت شهری مناطق کمتر توسعه یافته در محله‌های فقیرنشین زندگی می‌کنند، در بسیاری از کشورها، فقر شهری نادیده گرفته می‌شود (UNDP, 2005: 13). در کشور ایران جریان سریع شهرنشینی، طی چند دهه‌ای اخیر اسکان غیررسمی را به دنبال داشته و این پدیده در حال رشد، مشکلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، کالبدی و زیست‌محیطی فراوانی را در اغلب شهرها (شیبانی و غلامی، ۱۳۹۰: ۱) به ویژه نواحی پیرامون کلان‌شهرها از جمله تهران، مشهد و شیراز را تحت الشعاع خود قرارداد و به شدت رشد و گسترش یافته به گونه‌ای که در حال حاضر بیش از ۱/۴ جمعیت شهری کشور در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند (رهنما و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۵-۴۴)، و می‌توان گفت که پهنه‌های اسکان غیررسمی در کلان‌شهرها فراتر از حریم شهر بوده و در نواحی روستایی پیرامونی کلان‌شهرها نیز کشیده شده است (ریاحی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱).

روستاهای واقع در حریم شهرها به دلیل نزدیکی مکانی و وابستگی فضایی - کالبدی با شهر از امکانات، محدودیت‌ها، فرصت‌ها و چالش‌های متعددی برخوردارند و در دیگر روستاهای کشور به چنین شدتی وجود ندارد. استقرار در پیرامون شهر و بهره‌مندی از شبکه ارتباطی مناسب، استفاده از زیرساخت‌ها و خدمات شهری به ویژه در زمینه‌های اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی برای این‌گونه روستاها را امکان‌پذیر می‌کند. اسکان غیررسمی به سبب ایجاد فقر و گسترش آن و نیز به مخاطره انداختن محیط زیست و تحمیل هزینه‌های سنگین برای حل مشکلات، تهدیدی جدی برای پایداری و انسجام شهری تلقی شده به گونه‌ای که نیاز جدی به اتخاذ تدابیر ویژه‌ای برای ساماندهی وضعیت کنونی و جلوگیری از

اسفبار محیط فیزیکی مانند مسکن نامناسب و فقدان بهداشت از سوی دیگر، آلودگی چشم‌انداز از یک ناحیه شهری را به نمایش می‌گذراند. یافته‌های مطالعه ریاحی و عزیزی (۱۳۸۸) تحت عنوان بررسی اسکان غیررسمی در روستاهای پیرامون کلان‌شهر کرج در روستای محمودآباد نشان می‌دهد بیکاری عامل اصلی مهاجرت و ارزانی زمین و مسکن مهم‌ترین دلیل مهاجرت به این روستا است.

در رابطه با اسکان غیررسمی در ایران مطالعاتی همچون ریاحی و همکاران (۱۳۹۵) به بررسی اسکان غیررسمی در حوزه‌های روستایی پیرامون کلان‌شهر کرج پرداخته‌اند، که نتایج نشان می‌دهد مهم‌ترین عامل شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی در روستاهای پیرامون کلان‌شهر کرج راه، عامل اقتصادی (پایین بودن درآمد و تأمین مسکن ارزان) معرفی کرده است. در مطالعه دیگر تحت عنوان ارزیابی و نقدی بر طرح ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شیراز در محله مهدی‌آباد زالی و همکاران (۱۳۹۴) به این نتیجه رسیده‌اند طرح توانمندسازی محله در مسیر دستیابی به اهداف خود ساخته به صورت تعمیری و قابل تخریب است. و همچنین در خارج هم مطالعاتی همچون Mirwais Fazli (۲۰۱۶) تحت عنوان عوامل پیشرو در رشد محلات غیررسمی در کابل نتایج نشان می‌دهد عوامل متعددی به رشد شهرک‌های غیررسمی در کابل کمک کرده‌اند، اما به‌طور کلی، ناامنی و تغییرات سیاسی عامل اصلی هستند. عامل دوم تمایل به زندگی بهتر، شغل و آموزش است. دیدگاه دولت در مورد بررسی‌های غیررسمی، متنوع و قابل توجه است. برنامه‌ریزی شهری "حق شهر" را به فرد می‌دهد؛ بدین ترتیب، شهرداری کابل نمی‌تواند محله‌های سکونت غیررسمی را کنار بگذارد. و در آخر اینکه یافته‌های تحقیقی Haji Ali & Sulaiman (۲۰۰۶) علل و پیامدهای ناحیه‌های غیررسمی در زنگبار در تانزانیا نشان می‌دهد اسکان غیررسمی منجر به پیامدهای بسیاری و پیچیده اجتماعی-اقتصادی و محیطی شده است. با توجه به مطالعات پیشین فقط دو مطالعه در رابطه با اسکان غیررسمی صورت گرفته که نتایج نشان داده عامل اقتصاد نبود درآمد و تأمین مسکن ارزان باعث مهاجرت شده است. در این پژوهش هم سعی شده که مهم‌ترین عوامل

گسترش آن در آینده بایستی در دستور کار مدیران و دولت‌مردان قرار بگیرد (امیری و خدایی، ۱۳۸۹: ۶۷).

شیراز به‌عنوان یکی از کلان‌شهرهای کشور به علت برخورداری بودن از جاذبه‌های متنوع به‌عنوان مقصد تعداد کثیری از مهاجرین شده است. با توجه به وجود اراضی ارزان‌قیمت در نواحی حاشیه‌ای و روستاهای پیرامون کلان‌شهر شیراز، مهاجرین به‌صورت خودجوش و بدون برنامه، اقدام به ایجاد مسکن غیررسمی در اطراف شهر شیراز کرده‌اند. بنابراین اسکان غیررسمی در حاشیه کلان‌شهر شیراز و روستاهای پیرامون آن در چند سال اخیر گسترش قابل توجهی داشته است. در این مقاله سعی شده است با شناخت عوامل تأثیرگذار شکل‌گیری اسکان غیررسمی در روستای کیان‌آباد واقع در پیرامون کلان‌شهر شیراز، به ارائه راهکارهایی جهت رهایی از این معضل بپردازد. با توجه به مطالب ارائه‌شده سؤال تحقیق این خواهد بود که چه عواملی در پیدایش و گسترش اسکان غیررسمی در روستای کیان‌آباد مؤثر بوده و راهکارهای مناسب جهت بهبود روند اسکان غیررسمی در روستای مطالعه چیست؟ ابراهیم‌زاده و صیدی (۱۳۹۱) تحت عنوان تحلیلی بر اسکان غیررسمی و تعیین ضریب تأثیر عامل‌ها با استفاده از مدل تحلیل مسیر در ناحیه شاطر آباد کرمانشاه، دودسته عوامل قبل از مهاجرت و بعد از مهاجرت در پدید آمدن این محله تأثیرگذار بوده است، همچنین مطالعه دیگر اسکان غیررسمی چالش فراوری شهرها در محله شهرک صنعتی کرمان توسط غضنفرپور و همکاران (۱۳۹۱) یافته‌ها نشان می‌دهد این محله پدیده حاشیه‌نشینی، پدیده غالب بافت مسکونی و اجتماعی آن است. در تحقیق دیگر تحت عنوان اسکان غیررسمی، علل، پیامدها و راه‌حل‌ها در شیرآباد زاهدان توسط شیبانی امین و غلامی (۱۳۹۰) تحت عنوان اسکان غیررسمی، علل، پیامدها و راه‌حل‌ها در شیرآباد زاهدان که نتایج نشان می‌دهد به وجود آوردن پدیده‌ی اسکان غیررسمی در این ناحیه، عواملی از جمله نرخ بالای زاد تا حال حاضر موفق نبوده، و مهم‌ترین علل آن وجود نگرش آمرانه در مراحل تهیه، تصویب و اجرای طرح است. نتایج تحقیق و ولد، بالا بودن بعد خانوار و جوانی جمعیت از یک طرف و وضعیت

در سطح خرد، معضل سکونت در انواع مسکن‌های نابهنجار را ایجاد می‌کند. در بررسی علل ایجاد اسکان غیررسمی در ایران نیز دلایل متعددی توسط صاحب‌نظران بیان شده است؛ رشد بی‌رویه و خارج از استانداردهای لازم شهری، یکی از دلایل ایجاد اسکان غیررسمی در ایران است و نیز گسترش آن پس از جنگ جهانی دوم و به‌ویژه پس از کودتای ۱۳۳۲ شمسی (در تهران)، که علت اصلی آن، توسعه برون‌زای کشور و عدم توجه به ویژگی‌های خاص محیط جغرافیایی ایران برای توسعه - نمونه‌های آلونک‌نشینی در حسین‌آباد مهرشهر کرج و پل مدیریت تهران به‌طور فصلی از سال ۱۳۳۵ بود. بنابراین شهر تهران روابط منطقی با شهرهای دیگر (اعم از مادر شهرها، شهرهای متوسط و کوچک) نداشت و با تمرکز امکانات و رشد مهاجرت، به‌ویژه مهاجرت روستایی در سال‌های پس از اصلاحات ارضی، روبه‌رو شد (صابری، ۱۳۸۹: ۲۲-۱۸). همچنین توسعه بی‌رویه شهری، کمبود زیرساخت‌ها، تمرکز و امکانات و عوامل متعدد اقتصادی و اجتماعی حاصل از رشد روابط سرمایه‌داری پیرامونی، سبب ایجاد این معضل در کلان‌شهرهایی چون حوزه شهری تهران و کرج، مشهد، شیراز، تبریز، زاهدان، کرمانشاه، بندرعباس و حتی شهرهایی چون سندج و میناب و امثال آن را تشکیل داده است (کاظمیان، ۱۳۸۲: ۲۰۵). گستردگی سکونتگاه‌های غیررسمی در سال‌های اخیر به حدی رسیده است که حتی در پیرامون کلان‌شهرها، روستاهایی با ساختار اسکان غیررسمی شکل یافته و در حال افزایش است، اگرچه با تلاش نهادهای اجرایی این پدیده در کشور تا حدودی شناخته شده است (ریاحی، ۱۳۸۹: ۸۵). از همان ابتدای پیدایش سکونت‌گاه‌های غیررسمی با توجه به شرایط حاکم بر جامعه و طرز تلقی از این سکونتگاه‌ها نگرش‌ها و دیدگاه‌های متفاوتی نسبت به سکونتگاه‌های غیررسمی بیان گردید، که هر یک با توجه به برداشت خود از سکونتگاه‌های غیررسمی معیارهای متفاوتی را از این سکونتگاه‌ها ارائه نمودند. بیشترین نظریه‌پردازی در حوزه سکونت‌گاه‌ها همه‌ای غیررسمی پیرامون روند و چرایی تشکیل آن متمرکز شده است (جدول ۱).

تأثیرگذار در شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی در روستای کیان‌آباد مورد بررسی قرار گرفته است.

اسکان غیررسمی از جمله پدیده‌هایی است که به دنبال تحولات ساختاری و بروز مسائل و مشکلات اقتصادی - اجتماعی مانند جریان سریع شهرنشینی و مهاجرت‌های روستایی لجام‌گسیخته در بیشتر کشورهای جهان به‌ویژه کشورهای جهان سوم پدیدار گردیده است (خاکپور و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۵۶). در نظر بسیاری، ریشه‌های ایجاد اسکان غیررسمی به عصر نوگرایی (مدرنیته) و گسترش شهرهای بزرگ و صنایع کارخانه‌ای بازمی‌گردد که سبب ایجاد مازاد و انباشت سرمایه در شهرهای بزرگ شد و پی آمد آن، ایجاد مهاجرت‌های وسیع به سمت شهرها برای یافتن شغل و آتیهی مناسب است. در بررسی ویژگی‌های اسکان غیررسمی، بسیاری از صاحب‌نظران به ابعاد فیزیکی ساختمان‌ها توجه کنند، افرادی مانند مارشال کلینارد تغییر در شیوهی استفاده از زمین، کمبود مسکن و عدم تعمیر و نگهداری صحیح از مسکن را سبب ایجاد آن می‌دانند. ارنست برگس و لويس ویرث نیز به این نتیجه رسیدند که این مناطق ابتدا محل سکونت طبقه بالا بوده است، سپس با گسترش مناطق صنعتی و تجاری مانند کارخانه‌ها، انبارها و مراکز عمده‌فروشی که در همسایگی این محل بوده است، افراد ثروتمند از مرکز شهر خارج شده و افراد فقیر جایگزین آن‌ها شده‌اند و به علت بی‌توجهی و تخریب ساکنان، این مناطق به زاغه‌ها تبدیل شده‌اند. از نظر هومر، هویت مناطق صنعتی شهرها در ابتدای دره‌ی رودخانه‌ها، کانال‌های آب و خطوط راه آهن گسترده شده‌اند و در ادامه، مسکن کارگران نیز در آن قرار می‌گیرد. از دیدگاه دیگر، اسکان غیررسمی معلول مسائل کلی نظام جهانی است که با توجه به شرایط تاریخی خاصی ظهور یافته است. در سطح کلان، نظام سرمایه‌داری جهانی در جریان پویای تاریخی خود، زمین و مسکن را به کالایی جهت انباشت سرمایه، که منطق درونی این نظام است، مبدل می‌کند و در سطح میانه، کمبود مسکن به امری همیشگی تبدیل می‌شود. رسیدن به سن ازدواج برای جوانان و در پی آن، نیاز ایشان جهت داشتن مسکن، همچنین مهاجرت وسیع به شهرها که سبب کمبود مسکن می‌شود،

جدول ۱. دیدگاه‌های مختلف و شاخص‌ها و معیارهای شکل‌گیری

دیدگاه‌ها	شاخص‌ها و معیارهای شکل‌گیری محله‌های فقیرنشین
دیدگاه اکولوژی	* تغییر در نحوه استفاده از زمین (تغییر کاربری) * کمبود مسکن و عدم تعمیر و نگهداری صحیح آن مهاجرت کارگران روستایی به شهر
دوره تسلسل فقر و حاشیه‌نشینی	* عدم سرمایه‌گذاری به‌منظور توسعه اشتغال * مهاجرت روستاییان به شهرها
دیدگاه نیازهای اساسی	* عدم فرآورده شدن نیاز اجتماعی * مهاجرت روستاییان به شهرها * عدم امکان تأمین مسکن توسط فقرای شهری * ناکارآمدی بازارهای رسمی و مسکن
دیدگاه لیبرال	* جمعیت زیاد خانوارهای فقیرنشین * بی‌انگیزگی، جبر گری، رضایت‌مندی آنی، و بی‌نظمی اجتماعی در میان فقیرنشینان شهری * مهاجرین نرسیده به‌منظور یافتن شغل * گسترش شکاف فقر و عوامل کلان اقتصادی * نبود نظارت و شرایط کار در جامعه صنعتی
دیدگاه رادیکال	* شکاف زیاد بین فقیر و غنی در شهر به دلیل ضعف نظام نامتعادل سرمایه‌داری * سطح پایین دستمزدهای کارگران * اراده‌ی سرمایه‌داری برای مقابله با گرایش فزاینده‌ی کاهش سطح مصرف در اقتصاد سرمایه‌داری * کاهش سرمایه‌گذاری در تجهیزات و امکانات زیربنایی
مکتب وابستگی	* وابستگی مرکز به پیرامون * افزایش شهرنشینی و رشد شهرها
دیدگاه اقتصاد سیاسی فضا	روابط بین طبقات اجتماعی یا به‌بیان‌دیگر بهره‌کشی از طبقات پایین * تجمع ثروت و قدرت در یک شهر و یا بخش خاصی از شهر * جابه‌جایی‌های عظیم جمعیتی و مهاجرت روستاییان به شهر
دیدگاه لیبرال	* دیدگاه‌های استعماری نسبت به شهرها و سلب مالکیت * مشکل قوانین و مقررات که سبب به حاشیه رانده شدن اقتصاد و در پی آن کارگران می‌شود * هزینه‌های زیاد رسمی شدن

مآخذ: ایران‌دوست و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۸

اگرچه فرآیند و چگونگی شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی در زمان‌ها و مکان‌های مختلف، متأثر از عوامل درون ساختاری مانند شغل و نژاد و برون ساختاری مانند عوامل جغرافیایی است و ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی و کالبدی خاصی بر هر یک از آن‌ها مرتبط است، لیکن یک سری ویژگی‌های کلی و عمومی وجود دارد

که قابلیت تعمیم به همه سکونتگاه‌ها را دارا است (سکه روانی، ۱۳۸۴:

۴۸). ویژگی‌های سکونتگاه‌های غیررسمی عبارتند از:

الف) ویژگی‌های کالبدی: این سکونتگاه‌ها به دلیل غیرقانونی بودن، از نظر برخورداری از تسهیلات و خدمات شهری و زیرساختی در سطح بسیار پایین قرار دارند. این سرویس‌ها و تسهیلات و زیربنایی عبارتند از: شبکه ارتباطی، منابع آب، سیستم تخلیه فاضلاب، برق، جاده، مراکز بهداشت، بازار و مانند آن.

ب) ویژگی‌های اجتماعی: اغلب ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی جزء طبقات پایین جامعه بوده و درآمد چندانی هم ندارند. آن‌ها به‌صورت کارگر روزمزد و یا در بخش‌های غیررسمی کار می‌کنند و با وجود کار زیاد، کمترین مقادیر دستمزد را می‌گیرند. اغلب سکونتگاه‌های غیررسمی را مهاجران از روستا یا از شهرهای کوچک تشکیل می‌دهند. ویژگی‌های قانونی: مهم‌ترین ویژگی‌ای که سکونتگاه‌های غیررسمی را از دیگر سکونتگاه‌ها متمایز می‌سازد، این است که اینان فاقد مالکیت رسمی زمینی هستند که خانه خود را روی آن ساخته‌اند. این زمین می‌تواند از جمله زمین‌های دولتی و عمومی خالی از سکنه و یا جزء قطعات زمین حاشیه شهرها مانند زمین‌های باتلاقی و نامطلوب باشد (صادقی، ۱۳۸۸: ۲۷).

سرزمین مبدأ: آنچه درباره‌ی سرزمین مبدأ بیان می‌شود، درباره تحول روستاهاست که ابعاد جدیدی به خود گرفته است و سبب می‌شود تا توسعه روستایی با دید جدیدی بیان شود. در انگاره‌های جدید توسعه روستایی به عوامل مهمی مانند رشد کیفی، بهبود محیطی زیست، عدالت اجتماعی و کمک به صلح، تواناسازی محیط روستا برای رشد فعالیت‌ها، توجه به فناوری محلی و توسعه فن‌آوری مشارکتی و... سبب تواناسازی و محول‌کننده قدرت است (شریعتی، ۱۳۸۰: ۲۳۹). توسعه روستا باید در جهتی باشد که در نهایت، امکان دستیابی به یک نظام زیست‌محیطی و انسانی و کارآمد در روستاها را به وجود آورد (سعیدی، ۱۳۸۴: ۲۹). استراتژی‌های توسعه روستایی باید شفاف، مشخص و درازمدت باشد؛ یعنی به‌طور دائم تغییر نکند. بدون شک توسعه روستایی امری زمان‌بر و مداوم است که باید با ارزیابی‌های لازم در هر مقطع و

سرزمین مقصد: اکنون وضعیتی به وجود آمده است که معضل اسکان غیررسمی در شهرها و روستاهای پیراشهری وجود دارد، بنابراین سرزمین مقصد نیز نیازمند برنامه‌ریزی بهینه و مناسب است. برای حل آن در سرزمین مقصد نیز راهکارهای متعددی ارائه شده است که مواردی مانند ایجاد و گسترش امکانات زیربنایی و خدمات عمومی، مدیریت مناسب زمین و مسکن، امنیت تصرف، گسترش چتر حمایتی، سامان‌دهی بخش غیررسمی و غیره را دربرمی‌گیرد.

همراه با رفع اشکالات باشد و هرگز با شتاب‌زدگی و عدم توجه به ارکان مختلف روستا، همراه نباشد. وجود نهادهای پشتیبان برای حفظ و کمک به گروه‌های آسیب‌پذیر روستایی به‌اندازه‌ی نهادهای موجود در شهر موردنیاز است و می‌تواند از گسترش و انتقال آن به شهر و ایجاد پیچیدگی‌ها جلوگیری کند. و در آخر اینکه روستاها بخش از سیستم کشورهاست که نیازمند دید جامع و مناسب به آن، و هنگام با مسائل کل کشورهاست.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

پس از پر شدن پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و کدگذاری پرسشنامه اطلاعات آماری استخراج گردید و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. همچنین در تجزیه و تحلیل آماری از دو روش آمار توصیفی و تحلیلی استفاده شده است. در شیوه آمار توصیفی فراوانی‌ها و درصد فراوانی‌ها ارائه گردیده و در شیوه آمار تحلیلی به دلیل ماهیت اسمی داده‌ها از آزمون خی دو (کای اسکور) استفاده شده است.

شهرستان شیراز با مختصات جغرافیایی ۵۲/۳۳ طول شرقی و ۲۹/۳۶ عرض شمالی در ارتفاع بیش از ۱۵۰۰ متر از سطح دریا با

روش تحقیق

این پژوهش، بر مبنای هدف از نوع کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری مورد مطالعه، روستای کیان‌آباد (۱۳۸۹ خانوار) از توابع بخش مرکزی کلان‌شهر شیراز را شامل است. برای گردآوری اطلاعات، از تلفیق روش‌های اسنادی و میدانی، و برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است (حافظ نیا، ۱۳۸۹: ۱۶۷). در این پژوهش با بررسی‌های انجام‌گرفته حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۰۰ نفر (سرپرست خانوار) از روستاییان مورد پرسشگری قرار گرفت.

دولتی، رضایت اجتماعی از روستا	
اقتصادی	نوع شغل، محل اشتغال، وضعیت دارایی‌ها، دریافت یارانه
مهاجرت	میزان مهاجرپذیری، زمان ورود مهاجرین، دلیل مهاجرت، دلیل انتخاب مقصد
کالبدی و محیطی	مالکیت، نحوه ساخت، نحوه تصرف، کیفیت ابنیه، شبکه معابر، نحوه دفع فاضلاب
منبع، ریاحی و همکاران (۱۳۹۳) ایران‌دوست و همکاران (۱۳۹۳)، صادقی (۱۳۸۸) و عمیدی (۱۳۹۱)	

یافته‌های تحقیق

تجزیه و تحلیل یافته‌های حاصل از مطالعات میدانی در دو بخش یافته‌های توصیفی و تحلیلی انجام پذیرفته است.

سن: از مجموع ۳۰۰ خانوار بررسی شده، ۱۲۶ خانوار (۴۲/۰) در گروه سنی ۲۰-۳۰ سال قرار دارند که بیشترین فراوانی است و ۲۳ خانوار (۷/۷) نیز در گروه سنی ۵۱-۶۰ سال قرار دارند که کمترین فراوانی را شامل می‌شود. در واقع ۷۲ درصد از افراد پاسخگو زیر ۴۰ سال سن داشته‌اند (جدول شماره ۴). که این مسئله حاکی از جوانی خانوارها در این روستا که خود مؤید ساختار سنی در گروه سنی فعالیت است که عمدتاً با ساختار مهاجران به شهر برای کار و فعالیت همخوانی دارد.

جدول ۴. آمار توصیفی پاسخگویان برحسب سن

سن	خانوارها	
	فراوانی	درصد
۲۰-۳۰ سال	۱۲۶	۴۲/۰
۳۱-۴۰ سال	۹۱	۳۰/۳
۴۱-۵۰ سال	۶۰	۲۰/۰
۵۱-۶۰ سال	۲۳	۷/۷
مجموع	۳۰۰	۱۰۰/۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

با توجه به اطلاعات جدول شماره ۵ توزیع فراوانی و درصد مربوط به متغیر جنسیت نشان داده شده که در گروه خانوارها ۲۷ درصد از پاسخگویان را زنان و ۷۳ درصد هم مردان تشکیل می‌دهند.

جدول ۵. آمار توصیفی پاسخگویان برحسب جنس

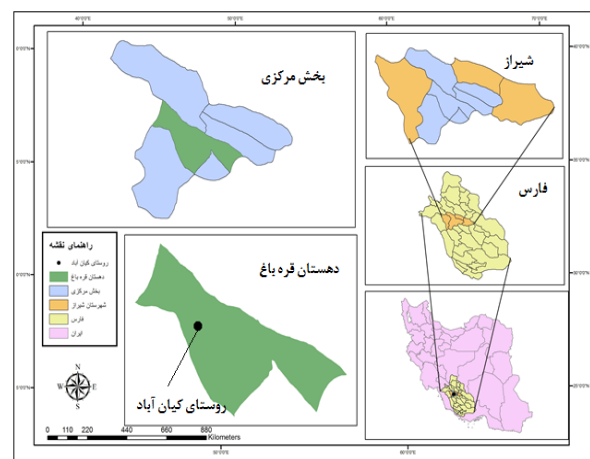
جنسیت	خانوارها	
	فراوانی	درصد
مردان		
زنان		

وسعتی معادل ۱۰۶۸۸/۸ کیلومتر مربع، مرکز استان فارس در جنوب غربی ایران است. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری این شهرستان دارای سه بخش (زرقان، بخش مرکزی و ارژن) و ۱۲ دهستان است. روستای کیان‌آباد از دهستان قره‌باغ توابع بخش مرکزی این شهرستان، جمعیت و تعداد خانوار در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. تحولات جمعیتی و تعداد خانوار روستای کیان‌آباد

روستا	۱۳۷۵		۱۳۸۵		۱۳۹۰		۱۳۹۵	
	تعداد جمعیت	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد خانوار	تعداد جمعیت	تعداد خانوار
کیان‌آباد	۹۵۲	۱۷۲	۱۹۵۰	۴۶۴	۳۷۰۴	۹۶۶	۵۰۳۹	۱۳۸۹

منبع: مرکز آمار شناسنامه آبادی‌ها (۱۳۷۵، ۱۳۸۵، ۱۳۹۰، ۱۳۹۵)

شکل ۲. موقعیت جغرافیایی روستای کیان‌آباد

شناخت بهتر و دقیق‌تر از وضعیت مکان‌های جغرافیایی در زمینه‌های مختلف در سطوح متفاوت مستلزم دسترسی به اطلاعات کامل و پردازش شده از مکان‌های موردنظر است. برای نیل به این مهم از یکسری شاخص‌ها استفاده می‌شود که این شاخص‌ها می‌توانند سطحی از رشد و توسعه مکان‌های جغرافیایی را برای ارزیابی معیارهای انتخاب شده نشان دهند (کلانتری، ۱۳۸۲: ۱۱۲). مهم‌ترین شاخص‌های اسکان غیررسمی در جدول شماره ۳ ارائه شده است.

جدول ۳- شاخص‌های اسکان غیررسمی

مؤلفه‌ها	شاخص‌های اسکان غیررسمی
اجتماعی و فرهنگی	جنس، سن، زبان و قومیت، بعد خانوار، محل تولد، سطح سواد، شرکت در مراسم مذهبی، مراجعه به ادارات

سایر روستاهای کشور	۱۴	۴/۶۶
شهر شیراز	۱۷	۵/۶۶
دیگر شهرها	۴۵	۱۵

منبع، یافته‌های تحقیق: ۱۳۹۶

ویژگی دیگری که مورد توجه قرار گرفته است، میزان تحصیلات است. دامنه مورد توجه از زیر دیپلم تا لیسانس بالاتر را در بر می‌گیرد. پاسخ‌های به دست آمده نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی یعنی ۳۶/۳ از جمعیت نمونه زیر دیپلم هستند.

جدول ۷. توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان بر حسب سواد

سطح	فراوانی	درصد	خی دو	معناداری
زیر دیپلم	۱۰۰	۳۳/۳	۸۶/۷۴۲	۰/۰۰۰
دیپلم	۸۱	۲۷		
فوق دیپلم	۶۳	۲۱		
لیسانس و بالاتر	۵۸	۱۹/۳		
کل	۳۰۰	۱۰۰/۰		

منبع، یافته‌های تحقیق: ۱۳۹۶

در این روستا به علت نزدیکی مکانی و اهمیت روابط خویشاوندی، همکاری و تعاون در زمینه های اجتماعی و فرهنگی (کولکتیویزم اجتماعی) بیشتر صورت می‌گیرد. داده‌های مربوط به این پرسش نشانگر این است که در این روستا بیش از ۹۰ درصد مردم، حداقل گاهی اوقات (ماه های مذهبی) در مراسم شرکت دارند.

جدول ۸. توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان بر حسب میزان شرکت در مراسم مذهبی

محل تولد	فراوانی	درصد	خی دو	معنی داری
به طور منظم	۸۲	۲۷/۳	۶۵/۴۵۶	۰/۰۰۰
گاهی اوقات	۲۰۳	۶۷/۶۶		
خیبر	۱۵	۵		

در این روستا اکثر پاسخ‌دهندگان به ادارات دولتی (بخشداری، دهیاری و شورای اسلامی روستا) مراجعه داشته‌اند. در پاسخ به این

زنان	۸۱	۲۷/۰
مردان	۲۱۹	۷۳/۰
کل	۳۰۰	۱۰۰/۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۶

در تحلیل یافته‌های استنباطی از اینجایی که مقیاس مورد استفاده در پرسشنامه اسمی می‌باشد و فقط یک نمونه، یعنی اهالی روستای کیان‌آباد در پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که بدین منظور از آزمون خی دو (کای اسکور) استفاده شده است.

ویژگی های اجتماعی خانوارها از طریق بررسی برگ خریدهایی چون محل تولد، سطح سواد، میزان مشارکت و رضایت‌مندی اجتماعی سرپرستان ساکنان در روستای مورد مطالعه بررسی قرار گرفته است.

-زبان و قومیت: در این روستا اکثریت افراد فارس هستند که از روستاهای دیگر به این روستا مهاجرت کرده اند.

-محل تولد: اطلاعات به دست آمده از محل تولد سرپرست خانوار از دو جهت قابل تحلیل است اول به لحاظ تفکیک موقعیت مکانی تولد سرپرستان (متولد محل بودن یا مهاجر بودن) و دوم به لحاظ منشا روستایی یا شهری بودن سرپرست مهاجر.

از لحاظ موقعیت مکانی محل تولد سرپرستان خانوارهای مورد مطالعه، بیشترین فراوانی مربوط به دیگر روستاهای استان فارس بوده است. نکته قابل توجه به دست آمده این است که در مجموع نزدیک به ۵۰ درصد سرپرست خانوار در این روستاها، مهاجر هستند. درصد بالای مهاجرپذیری یکی از ویژگی به عنوان یکی از شاخص های اسکان غیررسمی در این روستا به وضوح قابل تشخیص است.

از لحاظ منشا شهری و روستایی بودن محل تولد، همان‌گونه که در جدول نشان می‌دهد، سرپرست خانوارهای ساکن در این سه روستا، غالباً منشا روستایی هستند.

جدول ۶. توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان بر حسب محل تولد

محل تولد	فراوانی	درصد	خی دو	معناداری
همین روستا	۷۶	۲۵/۳	۷۵/۴۴۵	۰/۰۰۰
دیگر روستاهای استان فارس	۱۴۸	۴۹/۳		

درصد فراوانی مربوط به شغل آزاد و بعداز آن مربوط به کارگری است. از آنجاکه این روستا در نزدیکی این شهر قرار گرفته شرکت‌هایی در اطراف این روستا قرار گرفته و در آن مشغول به کار هستند.

جدول ۱۱. عوامل اقتصادی مؤثر در گسترش اسکان غیررسمی در

روستای کیان‌آباد

متغیر	فراوانی	درصد	خی دو	معناداری
آزاد	۱۲۰	۴۰	۴۵۳/۰۸۱	۰/۰۰۰
کارمند	۵۰	۱۶/۶۶		
کارگر	۱۰۰	۳۳/۳۳		
کشاورز	۲۰	۶/۶۶		
بیکار	۱۰	۳/۳۳		
همین روستا	۱۵۰	۵۰	۱۴۸/۲۷۵	۰/۰۰۰
دیگر روستاهای	۵۰	۱۶/۶۶		
شیراز				
شهر شیراز	۱۰۰	۳۳/۳۳		

منبع: یافته‌های تحقیق: ۱۳۹۶

عموم پرسش‌شوندگان، در خصوص دریافت یارانه پاسخ مثبت ارائه داده‌اند. آن‌ها یارانه را کمکی برای تأمین هزینه‌های زندگی خود می‌دانند. با توجه به جدول ۱۲ بیشترین درصد مربوطه به مالکیت محل سکونت است. نکته حائز اهمیت در این بخش این است که در این سکونتگاه‌ها به علت خصیصه روستایی بودن، علی‌رغم فقر بیش از نیمی از افراد، سرپرستان مالکیت محل سکونت خود را دارند. علت این امر را در بررسی انگیزه اصلی مهاجرت که همان تملک مسکن است، می‌توان جستجو کرد. چنان‌چه از اظهارات پرسش‌شوندگان چنین استنتاج می‌شود که اکثراً به دنبال گرانی قیمت زمین و مسکن و همچنین هزینه بالای اجاره در شهرها و از طرف دیگر، به علت پایین بودن قیمت زمین در این روستا مهاجران اقدام به خرید زمین در این روستا کرده و به ساخت خانه اقدام نموده‌اند. به‌طورکلی در مجموع بیشترین مالکیت پس از مالکیت واحد مسکونی، مالکیت زمین است که این نیز به دلیل وجود زمین‌های کشاورزی در اطراف روستاها و پرداختن تعدادی از روستاییان به کار کشاورزی، قابل توجیه است. اما در مجموع به‌غیر از مالکیت واحد مسکونی، مالکیت دیگر دارایی‌ها به

سؤال که بیشتر به کدامیک از ادارات مراجعه داشته‌اند، اکثریت به دهیاری اشاره داشتند. دلیل ازدیاد مراجعات روستاییان به دهیاری‌ها نیز از این جهت بوده است که روستاییان برای تمامی امور مثل صدور جواز مسکن، صدور سند برای واحد مسکونی و مشکلات موجود در محل زندگی (نظیر کالبدی و زیست‌محیطی) در ابتدا به دهیاری مراجعه نموده و از آنجا به ادارات مربوطه در شهر معرفی و هدایت می‌شوند.

جدول ۹. توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان برحسب میزان مراجعه به اداره

دولتی

مراجعه به ادارات دولتی	فراوانی	درصد
بلی	۲۵۰	۸۳/۳
خیر	۵۰	۱۶/۶

منبع: یافته‌های تحقیق: ۱۳۹۶

اگرچه نهادهای مردمی داوطلبانه‌ای در این روستا وجود ندارد، ولی در مجموع مردم این روستا مشارکت نسبتاً مطلوبی را در حد فضای روستای خود نشان می‌دهند. علی‌رغم اینکه یکی از شاخص‌های اسکان غیررسمی در محیط‌های شهری، میزان پایین مشارکت است، اما به نظر می‌آید این شاخص در روستا چندان قابل تشخیص نیست. چراکه این روستا به دلیل مهاجرپذیر بودن خیلی شناخت از همدیگر ندارند. هرچند که در روستاها به دلیل کوچک‌تر بودن جامعه و شناخت مردم از یکدیگر، سطح مشارکت بالاتر می‌رود.

جدول ۱۰. توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان برحسب میزان رضایت از فضای

جمعی در روستا

رضایت از فضای جمعی	فراوانی	درصد
بلی	۱۵۰	۰/۵۰
خیر	۱۵۰	۰/۵۰

منبع: یافته‌های تحقیق: ۱۳۹۶

در زمینه عوامل اقتصادی، شغل سرپرست خانوارها، محل اشتغال سرپرست خانوارها، دریافت یارانه و وضعیت دارایی روستا به شرح زیر بوده است. با توجه به جدول ۱۰ بیشترین

جدول ۱۳. عوامل مهاجرت مؤثر در گسترش اسکان غیررسمی در

روستای کیان‌آباد

مؤلفه‌ها	فراوانی	درصد	خی دو	معناداری
بومی یا بومی مهاجر	۱۰۰	۳۳/۳۳	۳۹/۱۴۳	۰/۰۰۰
مهاجر	۲۰۰	۶۶/۶۶		
نداشتن شغل در مبدأ	۱۵۰	۰/۵۰	۱۱۳/۷۵۱	۰/۰۰۰
ازدواج	۱۵	۰/۵		
کم درآمد بودن	۸۰	۲۶/۶۶		
به تبعیت از دوستان یا فامیل	۱۵	۰/۵		
دسترسی به امکانات بیشتر	۴۰	۱۳/۳۳		
پایین بودن درآمد و تأمین مسکن ارزان	۲۰۰	۶۶/۶۶	۱۱۶/۲۴۵	۰/۰۰۰
علت انتخاب روستا	۵۰	۱۶/۶۶		
وجود اقوام و همشهریان	۲۵	۸/۳۳		
علاقه به زندگی روستا	۲۵	۸/۳۳		

از آنجاکه یکی از دلایل مهم پیدایش سکونت‌گاه‌های غیررسمی، مسائل مربوط به کمبود مسکن و گرانی آن در شهرها و خصوصاً کلان‌شهرهاست، بحث مسکن در این سکونتگاه‌ها از اهمیت خاصی برخوردار است. تفاوت اساسی و کمی و کیفی مسکن در این مناطق و مناطق رسمی خود جای بحث فراوان دارد. با توجه به جدول ۱۴ بیشترین درصد فراوانی به مساحت کل واحد مسکونی بین ۱۵۰-۱۰۰ مترمربع بوده است. همچنین بیشترین درصد فراوانی به کیفیت بنای ساختمان به نوساز ۴۹/۳۳ درصد و بیشترین درصد به نحوه تصرف مسکن مربوط به ملکی ۸۱/۶۶ درصد است. از آنجاکه به دلیل هزینه گران در شهرها و در این روستا اقدام ساخت خانه‌های جدید شده است. به‌طورکلی روستا به علت ارزان‌تر بودن قیمت زمین و مسکن و همچنین عدم وجود ضوابط و مقررات سخت شهری در ساخت‌وساز، این امکان را برای مهاجران فراهم می‌آورد که با هزینه تقریباً اندکی در مقایسه با شهر همراه با خانواده اقدام به ساخت خانه بکنند و صاحب‌خانه‌ی خود شوند. در بحث نوع مالکیت و وضعیت معابر هم می‌توان اشاره کرد که بیشترین درصد مربوط به قولنامه و

زیر ۵۰ درصد می‌رسد که این به‌خوبی می‌تواند نمایانگر میزان فقر و سطح اقتصادی پایین مردم این روستا باشد.

جدول ۱۲. توزیع فراوانی پاسخ‌دهندگان برحسب وضعیت دارایی

نوع	فراوانی	درصد
مالکیت محل سکونت	۱۷۰	۵۶/۶۶
مالکیت واحدهای مسکونی دیگر	-	-
مالکیت محل زمین	۶۰	۲۰
مالکیت محل کسب و پیشه	۳۰	۱۰
اتومبیل	۴۰	۱۳/۳۳

مهاجرت یکی از جنبه‌های تحلیلی جمعیت است که به نقل‌وانتقال و جابجایی سکونتی مردم از مکانی به مکان دیگر مربوط می‌شود. هر مهاجرت وابسته به دو مکان مبدأ و مقصد است که توجه به یکی از این دو مکان بدون در نظر گرفتن مکان دیگر تمامی واقعات را روشن نمی‌سازد. از این‌رو در این تحقیق سعی بر شناخت ویژگی‌های مهاجرتی روستای مورد مطالعه با توجه به خصوصیات مبدأ و مقصد مهاجرت، و ترسیم تصویری از چگونگی روند مهاجرت است. این روستا از سال ۱۳۸۵ به بعد روند مهاجرپذیری را تا الان طی کرده است. با توجه به جدول ۱۲ در مجموع بیش از ۶۰ درصد از سرپرست خانوارها را مهاجران تشکیل داده‌اند، یعنی می‌توان این‌طور نتیجه گرفت که در مجموع این روستا مهاجرپذیر است. در ارتباط با دلیل مهاجرت بیشترین فراوانی مربوط به نداشتن شغل در مبدأ می‌باشد و با توجه به مقدار خی دو (۱۱۳/۷۵۱) که در سطح (p≤۰/۰۱) معنادار است. علاوه بر آن در ارتباط با علت انتخاب روستای کیان‌آباد بیشترین فراوانی مربوط به ارزانی زمین و مسکن در این روستا می‌باشد. یکی از دلایل اصلی که مهاجرت در این روستا صورت گرفته در شهری مثل شیراز رهن و اجاره‌های سنگین آپارتمان‌ها باعث شده که هزینه‌ای که بخواهند در قبال رهن و اجاره دهند در این روستا اقدام به خرید زمین و خانه‌هایشان را می‌سازند.

به‌عنوان یکی از کلان‌شهرهای کشور و استقرار مهمی از کارخانه‌ها و فعالیت‌های پایه‌ای در پیرامون خود شده است. در اطراف این شهر سکونتگاه‌های متعددی ایجاد شده و یا در حال رشد و گسترش است. بر این اساس به بررسی اسکان غیررسمی در حوزه‌های روستایی پیرامون کلان‌شهر شیراز مبادرت ورزیده شد و بدین منظور روستای کیان‌آباد به دلیل فاصله کم با شهر شیراز به‌عنوان نمونه انتخاب شد. یافته‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین عامل شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی در روستای کیان‌آباد شیراز، عامل مهاجرت (پایین بودن درآمد و تأمین مسکن ارزان) است. از آنجاکه با توجه به نظریات و دیدگاه‌هایی که مطرح شده بود با توجه به ساکن شدن مهاجران در این روستا یعنی سرزمین مقصد نیز نیازمند برنامه‌ریزی بهینه و مناسب است. برای حل آن در سرزمین مقصد نیز راهکارهای متعددی ارائه شده است:

ایجاد و گسترش امکانات زیربنایی و خدمات عمومی که در ارائه امکانات به این سکونتگاه‌ها باید دید همه‌جانبه‌گرای داشته. گسترش چتر حمایتی از جمله دوره‌های آموزش فنی و حرفه‌ای، ایجاد کارگاه‌های کوچک و بزرگ تولیدی، طرح‌های خوداشتغالی، ایجاد بازارهای روز و هفتگی و اعطای وام‌های بی‌بهره و کم‌بهره جهت ترویج مشاغل سالم. مدیریت مناسب زمین که زمین را به کالای سرمایه‌ای تبدیل نکنند، از احتکار زمین جلوگیری کند، امکانات مناسب خدمات و عمومی را در اطراف گسترش دهد و وام و آموزش کافی برای ساخت خانه و مصالح ساختمانی ارزان‌قیمت و مناسب در اختیار افراد قرار گیرد. ایجاد نهادهای رسمی و قوانینی حمایتی برای کمک مالی و جلوگیری از نفوذ افراد سودجو، مانند نزول‌خواران، ضروری است.

منابع

ابراهیم‌زاده، عیسی و صیدی، مصطفی. ۱۳۹۱. "تحلیلی بر اسکان غیررسمی و تعیین ضریب تأثیر عامل‌ها با استفاده از مدل تحلیل مسیر (مطالعه موردی: شاطر آباد کرمانشاه)؛ نشریه علمی - پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی (دانشکده علوم محیطی و معماری). شماره ۴۱. صص ۲۲-۱.

آسفالته با توجه به اجرای طرح هادی است. و در آخر اینکه به وضعیت دفع فاضلاب در این روستا که کل این روستا دارای چاه جذبی هستند.

جدول ۱۴. عوامل کالبدی مؤثر در گسترش اسکان غیررسمی در روستای

کیان‌آباد					
متغیر	فروانی	درصد	خی دو	معناداری	
مساحت کل واحد مسکونی	۱۰۰-۱۰۰ مترمربع	۸۰	۲۶/۶۶	۰/۰۰۰	
	۱۵۰-۱۰۰	۲۰	۶۶/۶۶		
	بیش از ۱۵۰	۲۰	۶/۶۶		
کیفیت بنای ساختمان	تخریبی	۶۰	۵۹/۳۷	۰/۰۰۰	
	تعمیری	۹۲	۳۰/۶۶		
	نوساز	۱۴۸	۴۹/۳۳		
مصالح به‌کاررفته در ساختمان	فلزی	۱۵	۱۱۵/۱۶	۰/۰۰۰	
	بتونی	۳۵	۱۱/۶۶		
	آجر سیمان و گچ	۲۵۰	۸۳/۳۳		
نحوه تصرف مسکن	ملکی	۲۴۵	۸۱/۶۶	۰/۰۰۰	
	استیجاری	۵۵	۱۸/۳۳		
	سایر	-	-		
نوع مالکیت واحد مسکونی	سند کامل	۱۰۰	۳۳/۳۳	۰/۰۰۰	
	قولنامه	۱۲۰	۴۰		
	سایر	۸۰	۲۶/۶۶		
وضعیت شبکه معابر	آسفالته	۱۷۰	۵۶/۶۶	۰/۰۰۰	
	خاکی	۱۳۰	۴۳/۳۳		
	شوسه	-	-		

نتیجه‌گیری

سکونتگاه‌های روستایی استقرار یافته در پیرامون کلان‌شهرها در طی سالیان اخیر به‌منزله‌ی یکی از دلایل بستر ساز توسعه اسکان غیررسمی به شمار می‌رود. ناپایداری در ابعاد گوناگون به‌عنوان شاخصه اصلی نواحی اسکان غیررسمی از جمله عواملی است که در روستاهای پیرامون کلان‌شهر و تغییر وضعیت آن‌ها به محدوده‌های اسکان غیررسمی مؤثر است. این ناپایداری از جنبه‌های گوناگون اجتماعی - اقتصادی و کالبدی علت شکل‌گیری اسکان غیررسمی در روستاهای پیرامون کلان‌شهرها بوده و قابل ارزیابی است. شیراز

شیبانی امین عیسی و غلامی، محمد. ۱۳۹۰. "اسکان غیررسمی، علل، پیامدها و راحل‌ها (موردمطالعه: شیرآباد زاهدان)" سومین اجلاس برنامه ریزی و مدیریت شهری، مشهد مقدس.

صابری، عطیه سادات. ۱۳۸۸. "اسکان غیررسمی، حاشیه نشینی" تهران روزآمد.

صادقی، یدالله. ۱۳۸۸. "ساماندهی سکونتگاههای غیررسمی با تاکید بر مشارکت مردمی (مورد مطالعه: میان آباد اسلام شهر)" پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما دکتر ژيلا سجادی، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم زمین.

صالحی امیری، سید رضا و خدایی، زهرا. ۱۳۸۹. "ویژگی‌ها و پیامدهای اسکان غیررسمی و حاشیه‌نشینی شهری کلان‌شهر تهران". مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران شماره سوم. صص ۸۰-۶۵

عمیدی، شیما. ۱۳۹۱. "بررسی اسکان غیررسمی در حوزه‌های روستایی پیرامون کلان‌شهرها مورد مطالعه: حوزه‌های روستایی پیرامون کلان‌شهر کرج" پایان‌نامه کارشناسی ارشد. اساتید راهنما. وحید ریاحی و مراد کاویانی. دانشگاه خوارزمی. دانشکده علوم جغرافیا.

غضنفر پور، حسین و کمانداری، محسن و علی مرادی، معصومه. ۱۳۹۱. "اسکان غیررسمی چالش فراوری شهرها (مطالعه موردی: محله شهرک صنعتی کرمان)" فصلنامه علمی - پژوهشی جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای). شماره دوم. صص ۳۱-۴۶.

کاظمیان، غلامرضا. ۱۳۸۲. "نظام اسکان در حاشیه جنوبی شهر تهران، تحولات و چشم اندازها، مجموعه مقالات حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی". انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی، جلد دوم.

کلاتری، خلیل. ۱۳۸۲. "سنجش سطح توسعه‌ی روستایی در شهرستان تربت‌حیدریه، ۷۹-۱۳۶۵". مجله پژوهش‌های جغرافیایی. شماره چهارم. تهران. صص ۵۴-۴۱.

Fazli, M. 2016. "Factors Behind the Growth of Informal Settlements in Kabul, Institute of Urban and Spatial Planning Faculty of Architecture. Slovak University of Technology in Bratislava.

H. Hakimi, M.R. Poormohammadi, A. Parhizkar, A. Meshkini, M. Poortaheri, 2012. "valuation of qualitative and quantitative housing indices of rural informal settlements (Case study: Jamshid -Abad, Khoy)". Geography and Environmental Planning Journal, 22 th year, vol. 44,55p

ایراندوست، کیومرث و اعظمی، محمد و تولایی، روح‌الله. ۱۳۹۳. "شاخص‌های تعریف و تعیین سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران". مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای. شماره بیست و یکم. صص ۶۰-۴۳.

خاکپور، براتعلی و بیرانوند زاده، مریم و رستم گورانی، ابراهیم و سرخ کمال، کبری. ۱۳۹۰. "اسکان غیررسمی، ناهنجاری‌های شهری و راهکارهای تعدیل آن نمونه موردی: شهرک توحید بندرعباس". فصلنامه علمی - پژوهشی فضای جغرافیایی. شماره ۳۴. صص ۱۸۱-۱۵۶.

رهنما، محمدرحیم و احمدیان، محمدعلی - محمدیان، محمد. ۱۳۹۱. "مدیریت شهری و ساماندهی سکونت‌گاه‌های غیررسمی کوی نه دره مشهد" مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای شماره ۱۸. صص ۷۳-۴۳.

ریاحی، وحید و عزیز، سعید. ۱۳۸۸. "بررسی اسکان غیررسمی در روستاهای پیرامون کلان‌شهر کرج (موردمطالعه: روستای محمود آباد)". اندیشه جغرافیا. شماره ششم. صص ۲۶-۱۰.

ریاحی، وحید و کاویانی راد، مراد و عمیدی، شیما و صالحی، سجاد. ۱۳۹۵. "بررسی اسکان غیررسمی در حوزه‌های روستایی پیرامون کلان‌شهر کرج". شماره ۵۴ و ۵۳، صص ۳۶-۵۳.

ریاحی، وحید. ۱۳۸۹. "بررسی مخاطرات زیست محیطی در محلات اسکان غیررسمی پیرامون کلان‌شهر تهران (موردمطالعه: اسلامشهر)". نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیا. شماره ۱۶. صص ۱۰۴-۸۳.

زالی، نادر و رحمتی، یوسف و چاره، نجمه. ۱۳۹۴. "ارزیابی و نقدی بر طرح ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شیراز محله مهدی‌آباد (کس بس)". نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری. شماره ۲۳. صص ۱۳۲-۱۱۵.

سعیدی، عباس. ۱۳۸۴. "مبانی جغرافیای روستایی". چاپ نهم. تهران. انتشارات سمت.

سکه روانی، محمد. ۱۳۸۴. "محیط، ساماندهی و توانمندسازی اسکان غیررسمی با تأکید بر شهر شیراز" پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد.

شریعتی، محمدتقی. ۱۳۸۰. "انگاری جدید در تحول کشاورزی و توسعه‌ی روستایی" ماهنامه اطلاعات سیاسی اقتصادی، شماره ۱۶۳-۱۶۴.

Haji ALI, M & SULAIMAN, M S. 2006. " The Causes and Consequences of the Informal Settlements in Zanzibar," Shaping the Change XXIII FIG Congress Munich, Germany.

United Nations Development Programme (UNDP) .2005. A home in the city, Task force on improving the lives of slums dwellers.